

Aktualny stan i perspektywy chowu i hodowli bydła mięsnego w Polsce

Henryk Grodzki¹, Henryk Jasiorowski¹, Jan Trela²

¹*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Zakład Hodowli Bydła,
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa*

²*Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy, 32-083 Balice k. Krakowa*

W trwającym od około 10 tysięcy lat okresie chowu i hodowli bydła mięsnego kierunek użytkowania w obecnym rozumieniu rozpoczął się późno, zaledwie około 250 lat temu, gdyż bydło było zbyt cenne, aby hodować je tylko do pozyskania mięsa. W tym czasie w Anglii i Szkocji wyhodowano najliczniejsze obecnie rasy bydła mięsnego: Hereford i Aberdeen Angus, które obok opasów ras mlecznych stanowią podstawę światowej produkcji wołowiny.

Historia powstawania populacji bydła „mięsnego” w Polsce

Chów i hodowla bydła mięsnego mają nieporównywalnie krótszą historię niż w przypadku ras mlecznych. W wyniku dyskusji, prowadzonej w latach 60. ubiegłego wieku w środowisku naukowym – Polska Akademia Nauk wystąpiła z inicjatywą importu do Polski wybranych ras bydła mięsnego. Pierwsze stada ras mięsnych zostały utworzone w Zakładzie Doświadczalnym PAN w Popielnie (Charolaise i Hereford). Następne stada umieszczono w Zakładzie Doświadczalnym Instytutu Zootechniki PIB w Odrzechowej (Aberdeen Angus, Charolaise, Hereford), skąd po kilkunastu latach przekazano je do ZD PAN w Popielnie i do POHZ w Ławicy k. Kłodzka. Ich hodowla i zasięg oddziaływania były jednak ograniczone do własnych gospodarstw; nie wywierały dużego i inspirującego wpływu na innych hodowców. Należy jednak dodać, że w borykającym się z pro-

blemami gospodarczymi i żywnościowymi kraju nie był to dobry czas do produkcji bardzo dobrej, ale kosztownej wołowiny, gdzie podstawowym warunkiem bezpieczeństwa żywnościowego była ilość, a nie jakość produktów. W kraju, mającym bardzo dużą populację krów i jałówek mlecznych (tab. 1) słusznie postawiono na krzyżowanie towarowe, powodujące zwiększenie ilości i jakości produkowanej wołowiny. Wysokie ceny importowanych buhajów ras mięsnych i ich nasienia skłoniły środowisko naukowe i aktywnych hodowców do podjęcia działań, prowadzących do wyhodowania własnych buhajów w typie mięsnym poprzez krzyżowanie twórcze (wypierające i przemienne) krów ras mlecznych (głównie rasy cb) z buhajami wyrostowych ras mięsnych.

Instytut Zootechniki na początku lat sześćdziesiątych, a następnie uczelnie rolnicze i IGiHZ PAN w Jastrzębcu rozpoczęły na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa badania: „nad polepszeniem mięsnej użytkowości bydła i zwiększeniem puli żywca wołowego”. Rozpoczęto na szeroką skalę doświadczenia nad krzyżowaniem krów ras mlecznych z buhajami ras mięsnych, użytkowanych w Europie. Zakończono doświadczenia, a ich wyniki przedstawiono na krajowej konferencji, zorganizowanej przez Instytut Zootechniki w październiku 1978 r. w Akademii Umiejętności w Krakowie pod nazwą: „Wzrost produkcji mięsa wołowego poprzez krzyżowanie towarowe krów mlecznych z buhajami ras mięsnych”. Przedstawione wyniki i szeroka dyskusja ukierunkowały dalsze badania w tym zakresie.

Tworzenie populacji bydła mięsnego

Zespoły prof. Z. Kijaka z AR-T w Olsztynie oraz prof. Z. Reklewskiego i doc. J. Goszczyńskiego z IGiHZ PAN w Jastrzębcu rozpoczęły przygotowania do tworzenia „stad syntetycznych bydła mięsnego” na bazie krów mlecznych i buhajów ras mięsnych. Do tej tematyki włączył się prof. J. Romer, rozpoczynając w 1976 r. tworzenie stada bydła mięsnego w ZD IZ w Siejniku. W 1978 r. do badań tych dołączył także prof. J. Trela, poszerzając materiał żeński o krowy rasy simentalskiej, zachowując wcześniej ustalony zestaw buhajów mięsnych. W kolejnych latach tematykę tę podjął Zespół prof. A. Dobickiego z AR we Wrocławiu. Zadaniem czysto rasowych stad ras mięsnych była produkcja buhajów do Stacji Unasienniania, natomiast w stadach „syntetycznych” zakładano i prowadzono produkcję buhajów mieszańców wielorasowych o udziale powyżej 87% krwi ras mięsnych, przeznaczonych do krzyżowania towarowego w rejonach dużych obszarów użytków zielonych, gdzie proces unasienniania samic był trudny organizacyjnie lub nieuzasadniony finansowo. Prace Instytutu Zootechniki prowadzono przy współpracy ośrodków hodowli zarodowej: Stadniny Koni w Nowielicach i POHZ w Cerkwicy oraz ZD IZ w Siejniku i Kołbaczu. W wyniku prowadzonych badań powstała populacja bydła mięsnego „syntetycznego” w ilości ponad 1500 sztuk, w tym ponad 500 krów (z których około 400 posiadało dolew krwi ras mięsnych powyżej 90%). Wyprodukowano w tych stadach ponad 550 buhajów (wyselekcjonowanych), które sprzedano do różnego typu gospodarstw – do krycia naturalnego w krzyżowaniu towarowym. W okresie, gdy buhaje „syntetyczne” trafiały do reprodukcji, prowadzono w wielu gospodarstwach indywidualnych i wielkotowarowych wdrożenia z zakresu tworzenia populacji mięsnej do produkcji materiału rzeźnego, m.in. w wymienionych już ośrodkach, w firmie PEKPOL Central Soja Sp. z o.o. w Bieganowie, Gospodarstwie Rolnym Skarbu Państwa w Sławie Śląskiej, Przedsiębiorstwie Rolno-Przemysłowym „Skiold Pasz” Sp. z o.o. w Radoszynie, Gospodarstwie Rolnym Lubiniecko k. Świebodzina. Tak liczne stada z dokumentacją hodowlaną, obejmującą rodowód, efekty odchowu, wzrost i płodność, były źródłem

nie tylko cennego materiału hodowlanego, ale i produkcji towarowej.

Kierowane przez prof. J. Trelę badania: „Określenie optymalnego udziału krwi ras mięsnych w tworzeniu populacji bydła mięsnego” były realizowane w ramach priorytetowego Centralnego Programu Badawczo-Rozwojowego: „Produkcja mleka, mięsa wołowego i wieprzowego”, a następnie projektu badawczego KBN. W ramach tego programu Zakłady (Katedry) Hodowli Bydła uczelni rolniczych realizowały (za środki finansowe IZ) swoje tematy badawcze w systemie koordynacji. W okresie wspólnej tematyki badawczej zrealizowano ponad 30 tematów badawczych, które miały duże znaczenie dla praktyki zootechnicznej. Oto wybrane z nich:

- Przyżyciowa ocena cech mięsnych u bydła – IGiHZ Jastrzębiec, prof. Z. Reklewski;
- Badania możliwości hodowli bydła rasy Charolaise w czystości rasy w warunkach polskich w celu produkcji buhajów do krzyżowania towarowego – IGiHZ, ZD Popielno, doc. J. Goszczyński;
- Badania nad wykorzystaniem krajowego bydła typu mięsnego poprzez krzyżowanie bydła mlecznego z rasami mięsnymi – AR Lublin, prof. W. Zalewski;
- Ocena użytkowości mieszańców bydła mlecznego z rasami mięsnymi – AR-T Olsztyn, prof. Z. Kijak;
- Porównanie wartości opasowej i rzeźnej mieszańców po krowach rasy ncb i buhajach Charolaise oraz Simental – AR Poznań, prof. A. Kaczmarek;
- Badania nad efektywnością opasu mieszańców ras nczb z buhajami Blonde d’Aquitaine w porównaniu do czysto rasowych – AR Wrocław, prof. J. Juszcak;
- Zwiększenie produkcji żywca wołowego w oparciu o użytki zielone w warunkach górskich Sudetów przy użyciu mieszańców po krowach mlecznych i buhajach ras mięsnych – AR Wrocław, prof. A. Dobicki;
- Badania nad produkcją buhajów do krzyżowania towarowego (wypierającego i przemienne) krów mlecznych z buhajami ras mięsnych – Instytut Zoo-

techniki, ZD Siejnik, ZD Odrzechowa, prof. J. Romer, prof. J. Trela;

- Wykorzystanie pasz pochodzenia krajowego w opasie młodego bydła rzeźnego – AR Lublin, prof. R. Stenzel;
- Efektywność opasu i wartość rzeźna mieszańców ras HF x Charolaise – AR Wrocław, prof. R. Ziemiński;
- Tworzenie populacji bydła mięsnego dla potrzeb produkcji buhajów do krzyżowania towarowego – Instytut Zootechniki, prof. J. Trela.

Kolejnym przykładem kompleksowego rozwiązywania zagadnień bydła mięsnego były badania nad przydatnością do krzyżowania towarowego buhajów ras mięsnych włoskich, dotychczas nieużywanych w Polsce, w których uczestniczyły uczelnie rolnicze, IGiHZ i IZ pod kierunkiem prof. H. Jasiorowskiego (1996). Tworzenie jednostronnie mlecznej populacji bydła oraz wzrost krzyżowania towarowego były powodem powstania, z inicjatywy prof. H. Jasiorowskiego i pod jego kierunkiem, opracowania: „Programu rozwoju bydła mięsnego”, który został przyjęty w 1996 r. do realizacji przy znacznym wsparciu finansowym państwa. W celu realizacji tego programu wiele zakładów rolnych dokonało importu materiału hodowlanego czysto rasowego w formie jałówek cielnych i jałówek odsadków, tworząc własne czysto rasowe stada bydła mięsnego. Importu takiego dokonano m.in. w firmie Pektol Soja Sp. z o.o., zakupując we Francji w 1995 r. 90 jałówek cielnych rasy Limousine, tworząc czysto rasowe stado, które dzisiaj liczy 120 krów wraz z przychowkiem i jest znaczącą populacją w produkcji materiału hodowlanego. Także w tej firmie wytworzono populację bydła mięsnego (około 600 krów) o wysokim dolewie krwi ras mięsnych – do produkcji żywca wołowego. Powstał również duży dział bydła mięsnego różnych ras w Agrofirmie Witkowo na Pomorzu Zachodnim. Zakupu dokonały także ZD IZ Kołbacz (jałowki rasy Hereford i Limousine), Stadnina Koni Nowielice (rasa Limousine), Ośrodek Bydła Mięsnego w Czarnej k. Ustrzyk Dolnych (rasa Limousine i Charolaise oraz wiele innych).

Przez długi czas rolnicy – producenci i hodowcy bydła mięsnego szukali sposobu i formy założenia swojego specjalistycznego

Związku, którego działalność rozbudziłaby nadzieję, że można rozwijać kierunek produkcji „bydła mięsne”, zagospodarowując znaczne obszary użytków zielonych, w tym także gruntów rolnych. Instytut Zootechniki w znaczący sposób, poprzez działalność prof. J. Trela i dr Z. Choroszego, włączył się w ideę utworzenia Związku Hodowców Bydła Mięsnego. Po okresie różnych dyskusji i spotkań producentów i przedstawicieli nauki powołano Komitet Założycielski w składzie: mgr K. Bobik, dr J. Goszczyński, lek. wet. I. Hutnikiewicz, prof. H. Jasiorowski, dr S. Poczynajło, prof. J. Szarek, prof. J. Trela, inż. W. Wasilewski, mgr K. Wożakowska, który na spotkaniu 19.04.1994 r. w siedzibie Centralnej Stacji Hodowli Zwierząt w Warszawie rozpoczął formalną działalność. Przedyskutowano założenia statutu, cel i zadania Związku, jego służebną rolę wobec hodowców, zakres terytorialny i podjęto decyzję o zwołaniu Walnego Zgromadzenia. Walne Zgromadzenie Członków Założycieli Krajowego Związku Hodowców Bydła Mięsnego odbyło się w Warszawie 15.03.1995 r. Obrady otworzył i słowo wstępne wygłosił przewodniczący Komitetu Założycielskiego, mgr K. Bobik. W obradach uczestniczyły 83 osoby – członkowie, założyciele i goście. Referat programowy zaprezentował prof. H. Jasiorowski, a następnie odbyła się długa i rzeczowa dyskusja, w której zabrał głos również Wiceminister Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, J. Pilarczyk, podkreślając znaczenie i rolę powstającego Związku dla dalszego rozwoju mięsnego użytkowania bydła w Polsce. W wyniku tajnych wyborów wyłoniono Zarząd w następującym składzie: Henryk Jasiorowski – prezes, Dominik Jastrzębski – wiceprezes, Kazimierz Bobik – wiceprezes, Krystyna Wożakowska – członek, Igor Hutnikiewicz – członek, Jan Trela – członek, Włodzimierz Wasilewski – członek, Stanisław Zięba – członek. Pierwszym Przewodniczącym Komisji Hodowlanej został prof. J. Trela, który przez wiele lat współpracował ze Związkiem, w dowód czego na 15-lecie jego istnienia (2009) został uhonorowany medalem Polskiego Związku Hodowców i Producentów Bydła Mięsnego. Obecnie PZHiPBM zrzesza 948 członków i stale rozwija się. Związkowi powinno przyświecać hasło: „Organizacja związkowa jest podporą i współodpowiedzialną za rozwój populacji bydła mięsnego w Polsce, służy swą

działalnością rolnikom specjalizującym się w produkcji żywca wołowego”.

Baza biologiczna do rozwoju populacji bydła mięsnego

Dane, dotyczące stanu i rozwoju bydła w kraju oraz produkcji mleka i żywca wołowego przedstawiono w tabeli 1 – daje to możliwość

prześledzenia zmian, zachodzących w produkcji bydłowej. Odbudowa pogłowia bydła w latach 50. ubiegłego wieku pozwoliła w dostatecznym stopniu na pokrycie potrzeb krajowych w zakresie mleka i mięsa wołowego. Na przestrzeni lat 1960–1990 produkcja globalna żywca wołowego wzrastała w zadowalającym stopniu, osiągając w 1990 r. 1 428 000 t żywca wołowego, co pozwalało na pokrycie zapotrzebowania rynku wewnętrznego oraz znaczny eksport.

Tabela 1. Pogłowie bydła – produkcja mleka i żywca wołowego w latach 1950–2014
(Treła i Choroszy, 2011, 2014)

Table 1. Cattle population – milk and beef livestock production in the years 1950–2014
(Treła and Choroszy, 2011, 2014)

Rok Year	Pogłowie Population		Wydajność mleka Milk yield		Inseminacja Insemination		Produkcja żywca wo- łowego (tys. t) Beef live- stock pro- duction (thous. t)
	bydła (tys. szt.) cattle (thous. head)	krów (tys. szt.) cows (thous. head)	od statys- tycznej krowy from an average cow (kg)	od krowy objętej kon- trolą użyt- kowości mlecznej from a milk- recorded cow (kg)	unasienienia krów i jałówek of cows and heifers (%)	unasienienia krów buhajami ras mięsnych of cows with beef breed bulls (%)	
1950	7200	4850	1600	3023			
1955	7912	5455	1763	2743			
1960	8695	5885	2060	2832			
1965	9947	5952	2276	2885			692
1970	10843	6082	2384	3111			890
1975	13254	6146	2587	3409			1352
1980	12646	5956	2686	3279			1281
1985	11200	5528	2887	3688	87,0		1288
1990	10000	4919	3126	4131	70,4		1428
1995	7300	3600	3128	4287	83,0		670
2000	6100	3200	3656	5379	81,7		600
2001	5700	3100	3741	5597	81,5		580
2002	5420	2950	3864	5712	82,4	22,8	560
2003	5270	2900	3896	5851	77,1	25,5	500
2004	5200	2850	3965	6152	81,2	27,0	450
2005	5380	2795	4150	6508	86,1	29,7	599
2006	5280	2800	4161	6664	85,1	30,5	655
2007	5400	2740	4288	6688	81,9	29,0	704
2008	5300	2750	4400	6817	78,8	25,3	722
2009	5250	2700	4548	6935	78,1	26,4	740
2010	5200	2530	4800	6980	77,6	24,6	705
2011	5059	2460	5038	7135	x	x	740
2012	4919	2385	5247	7395	x	x	769
2013	4780	2299	5524	7441	x	x	715
2014	4641	2248	5793	7582	x	x	705

Dane w okresie 2011–2014 zebrano z różnych źródeł; x – bardzo zróżnicowane dane, nie podano.
Data for 2011–2014 come from various sources; x – highly variable data, not listed.

W wielu krajach Europy, m.in. Anglii, Francji, Irlandii i Włoszech, młody żywiec wołowy produkuje się głównie w oparciu o populację bydła ras mięsnych oraz przy wykorzystaniu krzyżowania towarowego buhajów ras mięsnych z krowami ras mlecznych. W pozostałych krajach natomiast, m.in. Austrii, Danii, Niemczech, krajach Beneluksu i Europy Wschodniej, w tym w Polsce, produkcja żywca wołowego opiera się o rasy mleczne, użytkowane w kierunku mięsno-mlecznym oraz rasy mleczne przy wykorzystaniu krzyżowania towarowego.

Produkcja żywca wołowego jest uzależniona od wielu czynników, m.in. środowiskowych, ekonomicznych, organizacyjnych, a także od zasobów paszowych (szczególnie znacznych obszarów użytków zielonych) oraz wartości genetycznej użytkowanych w kraju ras bydła, przeznaczonych do produkcji mleka i mięsa. W Polsce w okresie powojennym do lat 90. XX w. były użytkowane 4 rasy bydła o kierunku mięsno-mlecznym, a całą produkcję żywca wołowego uzyskiwano od tej samej populacji co produkcję mleka (Trela i Choroszy, 2010).

W wyniku realizacji programu rozwoju bydła mięsnego na przestrzeni ostatnich lat powstały dwie jego populacje – czysto rasowe i mieszańcowe.

W tabeli 2 przedstawiono pogłowie krów i jałówek mięsnych (rasowych i mieszańców), objętych oceną wartości użytkowej. Analizując te dane należy pamiętać, że do 2007 r. obejmują one krowy i jałówki, a od 2007 r. tylko

krowy. Z danych tych wynika, że w początkowym okresie działalności Związku zainteresowanie hodowlą bydła mięsnego było duże i wykazywało tendencję wyraźnie rosnącą. Już w 1997 r. pogłowie żeńskie liczyło prawie 12 tys. szt., zwiększając się w 2006 do 32 697 szt., a następnie wystąpiło wyraźne zmniejszenie pogłowia (szczególnie kosztem mieszańców). W ostatnich pięciu latach wielkość populacji krów oscyluje wokół wielkości 24 tys. szt. Ta populacja jest utrzymywana w 919 gospodarstwach i 954 stadach o przeciętnej wielkości 25 krów w stadzie, wykazując bardzo duże zróżnicowanie – od kilku sztuk do ponad tysiąca. Występujący regres, a następnie stagnacja populacji bydła mięsnego w dominującym stopniu wynika z małej opłacalności produkcji wołowiny w Polsce, niskiego jej spożycia, a także innych uwarunkowań hodowlano-administracyjno-organizacyjnych. Mimo niewielkiej populacji bydła mięsnego i jej stagnacji w ostatnich latach, z uznaniem należy przyjąć ideę opracowania i zrealizowania programu rozwoju hodowli bydła mięsnego w takiej skali, na jaką pozwalają uwarunkowania ekonomiczne. Dzięki temu mamy podstawową bazę zwierząt czystych ras mięsnych, w wielu przypadkach o dobrej i bardzo dobrej wartości genetycznej.

Hodowcy zdobyli doświadczenie, nawiązali kontakty z zagranicznymi ośrodkami hodowlanymi. Dzięki programowi lepiej wykorzystywane są pastwiska oraz odłogi i ugory, których część uległa zakrzaczeniu i degradacji.

Tabela 2. Pogłowie krów mięsnych czysto rasowych i mieszańców w Polsce*
Table 2. Population of purebred and crossbred beef cows in Poland*

1997	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
11835	24809	26842	32697	26221	29578	23146	24012	23675	23794	24114

*Wszystkie tabele oraz rysunki pochodzą z danych PZHiPBM: Ocena wartości użytkowej bydła ras mięsnych – 2013.

*All tables and figures taken from the data of the Polish Association of Beef Cattle Breeders and Producers: Evaluation of productive value in beef breed cattle – 2013.

W tabelach 3 i 4 podano liczebność i skład rasowy populacji rasowej i mieszańców krów bydła mięsnego. Niewielką populację 17,5 tys. krów rasowych, wykazującą w ostatnich latach tendencję powoli rosnącą, tworzy aż 14 następujących ras: Angus Black (AN), Angus Red

(AR), Blonde d'Aquitaine (BD), Charolaise (CH), Galloway (GA), Hereford (HH), Highland (HI), Limousine (LM), Piemontese (PI), Simental mięsny (SM), Salers (SL), Uckermarker (UC), Wagyu (WY), Welsh Black (WB). Pochodziły one pierwotnie z importu, a następnie

z rozwijanej na tej bazie hodowli krajowej, wspomaganej w najlepszych stadach buhajami (nasieniem) importowanymi. Wśród tych 14 ras cztery liczą zaledwie jedną do 20 krów. Nie ma idealnej rasy, którą można by polecić każdemu hodowcy, jednak według wyboru naszych hodowców najbliższą ideałowi jest rasa Limousine, która stanowi aż 72% pogłowia (rys. 1), a następnie rasy: Charolaise – 12,9%, Angus – 4,8%, Hereford – 4,2% i Simental – 2,9%. Razem tych 5 ras stanowi 96,8% pogłowia krów ras mięsnych, objętych oceną użytkowości. Szanując wybór hodowców, ale równocześnie uwzględniając zalety poszczególnych ras, zdaniem autorów wskazane jest zwiększenie udziału wyrostowej, o bardzo dobrych cechach opasowych rasy Simental oraz najliczniejszej na świecie rasy Hereford, która poza obfitym otluszczeniem ma wiele zalet – dobre tempo wzrostu, wczesne dojrzewanie, umiarkowane wymagania środowiskowe, łatwe ocielenia, dobre cechy mateczne, spokojny temperament. W 2015 r. w ramach Związku powołano Sekcję Rasy Hereford.

W świetle małej liczebności populacji

bydła mięsnego w Polsce, liczba ras jest imponująca. O skali produkcji decyduje jednak nie liczba ras, ale wielkość pogłowia i technologia opasu. Z tego punktu widzenia tak bogaty skład rasowy nie jest nam potrzebny. Należy jednak pamiętać, że o wyborze rasy decyduje hodowca, wspomagany wiedzą selekcjonerów. Korzystne jest to, że wśród tych ras dominują te, które są najbardziej liczebnie cenione na świecie. Patrząc spoza hodowlanego punktu widzenia, można stwierdzić, że tak duża liczba ras pozwala na zaspokojenie ambicji i zamiłowań hodowców, czasem hobbystów i obecnie bardzo cenionej bioróżnorodności świata zwierząt i roślin. Z hodowlanego punktu widzenia natomiast, teoretycznie nie sprzyja to skuteczności realizacji pracy hodowlanej i dokładności oceny wartości hodowlanej. Jednak, gdy uświadomimy sobie, że hodowcy 7 najmniej liczebnych ras utrzymują łącznie zaledwie 500 krów, to wiadomo, że gdyby to były krowy rasy Limousine, nie poprawiłoby to znacząco efektywności selekcji w tej rasie, pozbawiając hodowców-hobbystów realizacji swoich zamiłowań, a faunę polską aż 7 ras.

Tabela 3. Zmiany ilościowe rasowej populacji krów mięsnych w latach 2004–2013
Table 3. Quantitative changes in the purebred population of beef cows in the years 2004–2013

Rasa	ROK									
	2004	2005	2006	2007*	2008	2009	2010	2011	2012	2013
AN	742	888	1001	314	351	328	380	291	321	380
AR				371	436	412	407	417	443	458
BD	-	1	45	109	114	8	15	32	36	75
CH	2890	2793	3400	2515	2956	2417	2538	2335	2265	2253
GA	-	-	-	17	18	3	3	2	3	3
HH	2930	3174	3500	2350	2165	1042	925	762	743	741
HI	-	-	7	50	90	137	156	171	193	222
LM	5684	6578	9689	7443	9856	9995	11037	11310	11879	12586
PI	117	113	122	66	5	2	8	15	17	20
SM	935	980	1206	851	1008	701	618	605	598	502
SL	577	587	601	434	457	355	300	214	181	196
UC	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
WB	9	18	26	24	25	35	48	61	44	33
WA	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
RAZEM	13884	15132	19597	14545	17481	15435	16436	16216	16724	17481

* - od roku 2007 zestawienie obejmuje tylko krowy

Od 2009 r. populacja krów mieszańców wykazuje spadek – do 6633 szt. w 2013 r., co należy uznać za niekorzystne, gdyż jest to najtańsza droga do utworzenia stada towarowego. W tej populacji dominacja potomstwa po buhajach rasy Limousine jest wręcz przygniatająca – 90%. Oprócz omawianej populacji, objętej oceną użytkowości, istnieje pewne nieznanie liczebnie pogłowie krów ras mięsnych, nie objętych oceną oraz krowy typu mlecznego nie użytkowane mlecznie, stanowiące mamki. Według danych GUS, pogłowie tych krów w 2013 r. wynosiło 117 tys. szt. Stosownie do wymagań środowiskowych (pastwiska), hodowla bydła mięsnego najlepiej rozwija się w Polsce pñ.-wsch. (woj. warmińsko-mazurskie i podlaskie) – 33% populacji aktywnej oraz zachodniej (woj. zachodniopomorskie i lubuskie) – 22% populacji. Zdecydowanie najmniej tych krów jest w 5 województwach Polski pñd. (opolskie, śląskie, małopolskie, świętokrzyskie i podkarpackie) – tylko 5%.

Ze względu na krótki okres istnienia

i niewielką populację, wynoszącą około 140 tys. krów, w tym tylko 24 tys. szt. objętych oceną wartości użytkowej, bydło mięsne odgrywa obecnie niewielką rolę w produkcji wołowiny. Gdyby wszystkie odchowane cielęta mięsne, z wyjątkiem przeznaczonych na remont stada, opasano do masy ciała około 600 kg, moglibyśmy uzyskać 25 tys. t wołowiny, czyli tylko 6% jej globalnej produkcji. Niestety, zdecydowana większość tych cieląt jest eksportowana, co znacznie zmniejsza ilość produkowanej wołowiny.

Wzrost buhajków i jałówek do wieku 210 dni przedstawiono w tabeli 5. Przeciętna masa ciała pięciu najbardziej liczebnych ras w wieku 210 dni zawierała się między liczbami 254,8–296,1 kg, a przyrost dobowy 1095–1229 g przy przewadze ras Simental i Charolaise. Wśród jałówek najcięższe są rasy: Charolaise, a następnie Simental i Limousine. Jednak, ze względu na zróżnicowane warunki środowiskowe, są to wielkości trudne do obiektywnego porównania i oceny.

Tabela 4. Zmiany ilościowe w populacji krów mieszańców bydła mięsnego w latach 2004–2013
Table 4. Quantitative changes in the crossbred population of beef cattle in the years 2004–2013

Rasa	Rok									
	2004	2005	2006	2007*	2008	2009	2010	2011	2012	2013
AN	579	137	189	113	121	94	126	140	97	85
AR				27	34	15	8	9	7	8
BB	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
BD	134	161	201	111	112	77	83	95	92	99
CH	1002	1057	1098	983	998	490	340	302	261	248
HH	488	470	482	280	245	105	77	67	65	61
HI	-	-	-	3	4	5	4	7	3	8
LM	8125	9073	10108	9070	10142	6682	6684	6653	6389	5987
MR	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
PI	260	373	398	369	46	41	46	42	23	26
SM	187	302	456	283	296	123	124	67	66	45
SL	-	1	23	36	38	22	22	18	14	13
WB	150	136	145	58	61	54	56	55	41	32
WA	-	-	-	-	-	-	-	4	12	19
RAZEM	10925	11710	13100	11676	12097	7711	7576	7459	7070	6633

* - od roku 2007 zestawienie obejmuje tylko krowy

Przedstawiona w tabeli 6 długość użytkowania krów wybranych ras wskazuje na dobrą ich długowieczność, porównywalną z osiąganą przez rasy Limousine i Charolaise we Francji. Zaznaczyła się przewaga rasy Simental. Zdecydowanie, w porównaniu z innymi rasami, naj-

wyższy jest odsetek krów tej rasy, cielących się po raz szósty i więcej. Również powyżej 10. ocielenia było najwięcej krów tej rasy (3,4%). Z pozostałych ras najdłużej były użytkowane krowy ras Hereford i Angus, a najkrócej – Limousine i Charolaise. Wyniki wielu badań

wskazują, że ze względu na efektywność chowu bydła mięsnego najkorzystniejsze są ocielenia późnozimowe i wczesnowiosenne. W tym okresie (styczeń-kwiecień) cieli się 45% krów i jałówek, a równocześnie w najmniej korzystnym dla cieląt okresie pobierania mleka matki i korzystania z pastwiska (wrzesień-grudzień) cieli się aż 24% krów. W świetle tego występuje jedynie lekko zaznaczona sezonowość ocielenia. Należy jednak dodać, że podobna sytuacja, ze względu na warunki klimatyczne, występuje w hodowli francuskich ras w ich macierzystym kraju.

Mała ogólna populacja zwierząt ras mięsnych, a zwłaszcza w poszczególnych rasach, utrudnia prowadzenie efektywnej pracy hodowlanej i dokładnej oceny wartości hodowlanej. Mimo tej niedogodności, w drugiej połowie okresu działalności Związku wiele w tym zakresie zostało zrobione.

Prowadzono początkowo tylko ocenę wartości użytkowej, gdyż inna ocena ze względu na małą bazę posiadanych cech zwierząt nie mogła być wówczas realizowana. Została ona rozwinięta do prostej, stosownie do posiadanych danych z oceny wartości hodowlanej buhajów

metodą BLUP-Animal Model. Podstawą oceny wartości hodowlanej jest zmodyfikowany wskaźnik oceny zbiorczej (ZWOZ), opracowany w IZ PIB (Choroszy i in., 2010).

Uwzględnia on wskaźnik umięśnienia buhaja (WM) i wskaźnik rozwoju (WR):

$$ZWOZ = 0,6 X WM + 0,4 X WR$$

W ocenie wartości hodowlanej stosowany jest jednocechowy model matematyczny:

$$Y_{jklm} = M + R_j + S_k + H_l + a_{jklm} + e_{jklm}$$

gdzie:

Y_{jklm} – zmodyfikowany wskaźnik oceny zbiorczej (ZWOZ), obliczony dla danego buhaja,

M – średnia ogólna wskaźnika,

R_j – stały efekt roku urodzenia,

S_k – stały efekt sezonu urodzenia,

H_l – stały efekt stada,

a_{jklm} – losowy efekt buhaja (ocena wartości hodowlanej),

e_{jklm} – losowy efekt błędu.

Tabela 5. Średnie masy ciała i przyrosty dobowe buhajków i jałówek wybranych ras standaryzowane na wiek 210 dni
Table 5. Average body weight and daily gain of bulls and heifers of selected breeds standardized to 210 days of age

Rasa Breed	Buhajki – Bulls			Jałówki – Heifers		
	n	masa ciała body eight (kg)	przyrosty dobowe daily gain (g)	n	masa ciała body weight (kg)	przyrosty dobowe daily gain (g)
Limousine – Limousin	5053	274,7	1095	5632	251,7	1001
Charolaise – Charolais	901	280,2	1115	887	259,6	1057
Angus cz. – Red Angus	193	268,8	1117	208	241,9	1004
Hereford	282	254,8	1122	274	224,5	950
Simental – Simmental	230	296,1	1229	227	251,8	1015

Tabela 6. Długość użytkowania krów wybranych ras
Table 6. Length of productive life of cows of selected breeds

Rasa Breed	Liczba krów No. of cows	Odsetek krów w kolejnych ocieleniach Percentage of cows per parity										
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	>10
Limousine Limousin	11186	19,2	18,9	14,5	13,6	11,3	9,9	5,7	3,1	1,9	0,9	1,0
Charolaise Charolais	1955	19,0	17,3	14,0	14,1	12,2	9,9	6,5	3,0	2,5	1,0	0,8
Angus cz. Red Angus	418	18,4	10,8	14,8	15,3	9,6	8,9	7,4	7,4	3,6	1,9	1,9
Hereford	663	21,3	15,8	13,7	13,4	11,2	8,3	4,5	4,4	4,2	1,5	1,7
Simental Simmental	506	14,6	16,2	13,0	7,5	11,3	13,8	8,3	5,5	4,0	2,4	3,4

Ocenę wartości użytkowej dla ras mięsnych prowadził PZHiPBM i częściowo Instytut Zootechniki PIB, natomiast ocenę wartości hodowlanej IZ PIB. Ocena jest prowadzona w dwóch grupach buhajów: ras ciężkich i średnich. W oparciu o jej wynik tworzona jest lista rankingowa buhajów. Tą metodą w latach 2006–2014 oceniono 2335 buhajów różnych ras mięsnych, z czego 67% stanowiły buhaje rasy Limousine (Choroszy i in., 2014).

Trudno jest autorytatywnie prognozować perspektywy rozwoju hodowli bydła mięsnego w Polsce, warunkowane w dominującym stopniu popytem krajowym i zagranicznym oraz wynikającymi stąd cenami. Przez 10 lat prowadzono dyskusje, co zrobić, aby spowodować zwiększenie konsumpcji wołowiny (w 2003 r. – 5,3 kg/osobę); spożycie to – mimo różnych działań promocyjnych – jednak zmalało do 1,5 kg. Tak więc, rynek krajowy jest znikomy i mniejszy już być nie może, a nic nie wskazuje na to, aby w najbliższych latach sytuacja uległa znaczącej zmianie.

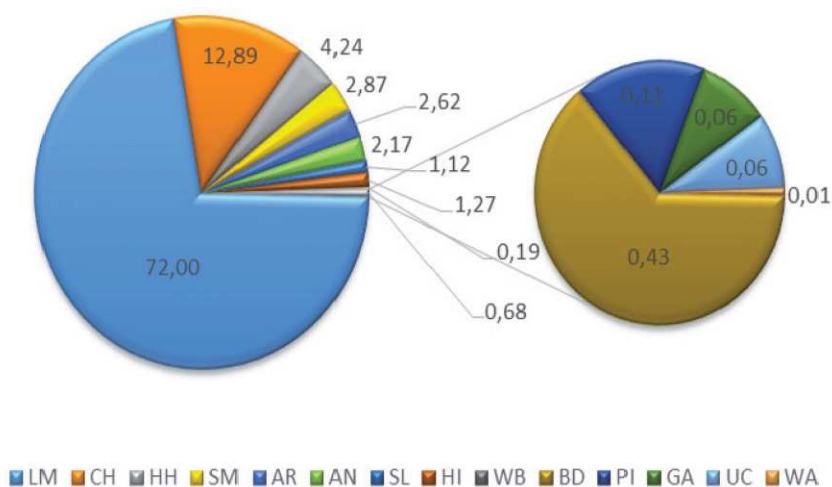
Wiadomo, że jest to rynek najbardziej stabilny, nie podlegający wpływom politycznym czy wyznaniowym. Z kolei, o deficytowy rynek unijny, bliskowschodni i zamknięty dla nas rosyjski ubiega się wiele krajów, co sprawia, że jest on chwiejny. Należy pamiętać, że produkcja wołowiny, zwłaszcza w stadach mięsnych, jest najmniej efektywną formą przetwarzania białka

roślinnego na zwierzęce. To, w połączeniu z niską rozrodczością bydła powoduje, że wołowina, zwłaszcza produkowana w warunkach gospodarskich, jest mięsem drogim, wręcz elitarnym. Duże walory smakowe i odżywcze dobrej wołowiny kompensują tę wadę cenową, ale tylko w bogatych społeczeństwach.

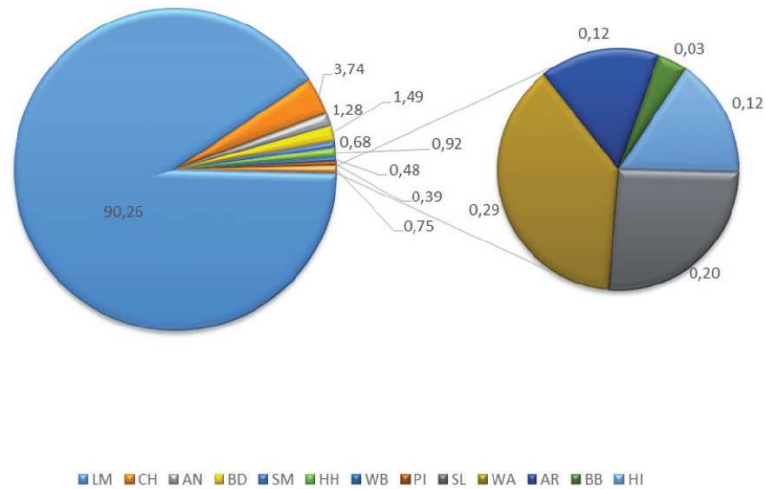
Jedynym, obok obornika, dochodem, uzyskiwanym od krowy mięsnej, jest odchowane do wieku 6–8 miesięcy cielę. Roczna wartość produkcji, uzyskiwana od krowy mlecznej i mięsnej jest następująca:

- **Krowa mleczna:**
mleko 6000 kg x 1,2 zł = 7200 zł
cielę 40 kg x 10,0 zł = 400 zł, łącznie = **7600 zł**
- **Krowa mięsna:**
odsadek 250 kg x 11 zł = **2750 zł**
lub 250 kg odsadka + 150 kg przyrostu (5 mies. opasu)
400 kg x 9,0 zł = **3600 zł**
(wskaźnik ocieień w bydle mięsnym wynosi 0,8–0,9)

Należy mocno podkreślić, że jest to wartość produkcji, a nie dochód przy znacznie mniejszych kosztach w bydle mięsnym. Z tego wynika, że dużym kosztem w chowie bydła mięsnego jest utrzymanie stada krow. Z pominięciem sytuacji szczególnych, chów bydła mięsnego bez zaplecza pastwiskowego nie ma uzasadnienia ekonomicznego.

Rys. 1. Udział poszczególnych ras w populacji krow bydła mięsnego
Fig. 1. Proportion of breeds in the beef cow population

Rys. 2. Udział poszczególnych ras w populacji krów mieszańców bydła mięsnego
 Fig. 2. Proportion of breeds in the crossbred beef cattle population

Czynnikiem sprzyjającym większemu zainteresowaniu hodowlą bydła mięsnego, zwłaszcza w małych gospodarstwach, powinno być zniesienie kwot mlecznych. Wzmogłoby to konkurencję wśród producentów mleka w Polsce i Unii Europejskiej, której trudno będzie sprostać hodowcom, posiadającym małe stada. Innym czynnikiem, wspierającym hodowców małych, liczących do 30 krów stad, będzie dopłata unijna do każdej krowy, wspomagana dotacją młodego bydła w wieku 6–8, a następnie 12–24 mies. Przychylne rozwojowi hodowli bydła mięsnego jest tzw. obligatoryjne „zazielenianie” użytków rolnych ze wzrostem o 7% areалу, głównie pastwisk w gospodarstwach powyżej 10 ha. Tak więc, z umiarkowanym optymizmem należy spoglądać na rozwój hodowli bydła mięsnego w naszym kraju w najbliższych latach.

Podsumowanie

- Szybki wzrost produkcji żywca wołowego w populacji krów o kierunku użytkowości mlecznej możemy uzyskać tylko poprzez krzyżowanie towarowe z buhajami ras mięsnych oraz zatrzyma-

nie na remont stada i do opasu cieląt, które w większości idą na eksport.

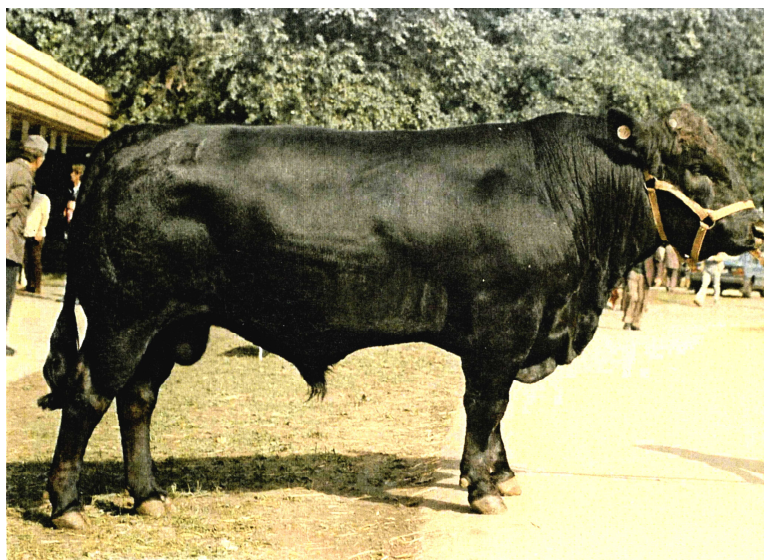
- Kierunek tworzenia stad mięsnych poprzez krzyżowanie wypierające i przemienne, szczególnie rasą Limousine, uważa się za najbardziej pożądany.
- Kluczem do wzrostu pogłowia jest dalszy intensywny rozwój chowu i hodowli bydła mięsnego w gospodarstwach chłopskich, szczególnie tych, w których z różnych przyczyn nie prowadzi się produkcji mleka towarowego.
- Przedstawione w niniejszym opracowaniu zagadnienia, dotyczące bydła mięsnego odzwierciedlają stan historyczny oraz obecną sytuację, która w najbliższej przyszłości powinna być przedmiotem opracowania i przedstawienia na Walnym Spotkaniu producentów, hodowców, Zarządu Związku, zootechników, selekcjonerów i pracowników biura.
- Wiele zagadnień, rozwiązywanych dotychczas przez instytuty naukowe i uczelnie rolnicze, powinno być realizowane przez PZHiPBM przy wsparciu merytorycznym nauki i finansowym funduszy produkcji mięsa.

CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR FARMING AND BREEDING OF BEEF CATTLE IN POLAND

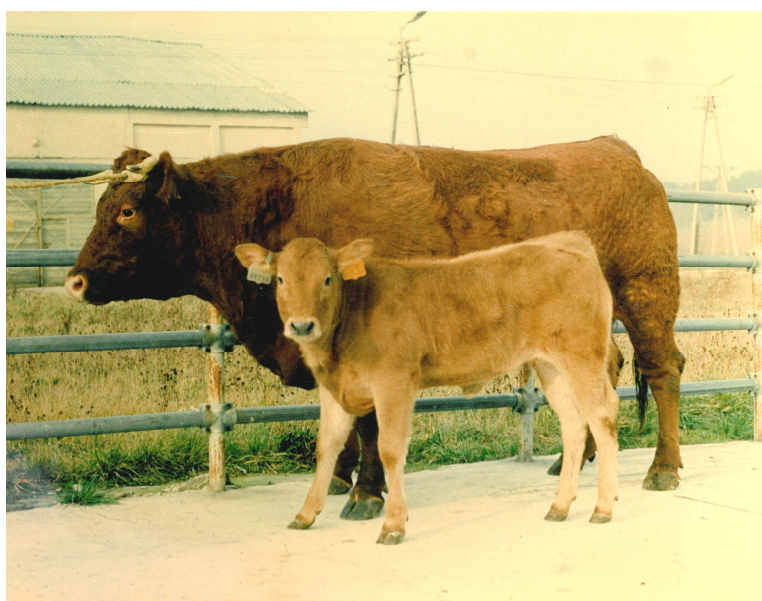
Summary

A rapid increase in beef livestock production in the dairy cattle population can only be achieved through commercial crossing with beef breed bulls and by keeping for herd replacement and fattening the calves that are mostly exported. The establishment of beef herds through displacement crossing and criss-crossing, especially using the Limousin breed, is considered to be the most desirable direction. The key to increasing the population is through further intensive development of beef cattle farming and breeding in peasant farms, especially in those in which no commercial milk production is conducted for various reasons. The beef cattle issues presented herein reflect the historical developments and the current situation, which in the near future should be the subject of a publication and presentation at the General Meeting of producers, breeders, the Board of the Polish Association of Beef Cattle Breeders and Producers, animal scientists, selectors, and office staff.

Literatura i materiały źródłowe – u autorów.

Buhaj z linii syntetycznej, 97,37%
krwi ras mięsnych
*A synthetic line bull with 97,37%
of beef blood
(fot. J. Trela)*

*Krowa z cielęciem (75% krwi rasy
Limousine)
A cow with calf (75% of Limousin
blood)
(fot. J. Trela)*